

LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS KONTROLĖ

VALSTYBINIO AUDITO ATASKAITA ŽEMĖS GELMIŲ NAUDOJIMAS

2009 m. gegužės 28 d. Nr. VA-P2-20-3-11
Vilnius

Auditas atliktas, vykdant
Valstybės kontrolės 2-ojo audito departamento direktorės Zitos Valatkienės
2008-01-15 pavedimą Nr. P2-20-3

Auditą atliko valstybinių auditorių grupė:
Valdemaras Bačiauskas (grupės vadovas)
Albinas Borisevičius
Aleksandr Gaitanži

Auditas pradėtas 2008-01-15
Auditas baigtas 2009-05-28

Su valstybinio audito ataskaita galima susipažinti
Valstybės kontrolės interneto puslapyje
adresu www.vkontrole.lt

SANTRAUKA

Žemės gelmių ištekliai – gamtos išteklių dalis, apimanti žemės gelmių sandaros elementus: kietus kūnus, skysčius, dujas ar energetinius laukus, kuriuos žmogus gali naudoti ir kurių kiekis ar kokybė dėl to keičiasi.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 str. įteisinta išimtinė valstybės žemės gelmių nuosavybė, taip pabrėžiant jų svarbą valstybei.

Lietuvos Respublikos geologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos (LGT) vertinimais, Lietuvos naudingųjų iškasenų sąlyginė vertė pagal 2007-12-31 būklę sudarė 58 323,5 mln. Lt, arba apie 25 proc. viso Lietuvos turto. Didžiausią šalies žemės gelmių išteklių vertės dalį sudaro atsinaujinantys požeminio vandens ištekliai. Auditorių nuomone, LGT atlikti Lietuvos žemės gelmių išteklių sąlyginės vertės skaičiavimai labai atsargūs, nes įvertinti ne visi ištekliai.

Auditoriai nustatė, kad Lietuvoje nėra bendros šio valstybinio turto naudojimo strategijos (išskyrus požeminio vandens), todėl neįmanoma tinkamai spręsti valstybei aktualių problemų:

- organizuoti tausojantį žemės gelmių išteklių naudojimą, atsižvelgus į esamos ir būsimų žmonių kartų interesus;
- įvykdyti ES reikalavimus apsirūpinti žaliavomis iš savų šaltinių;
- optimizuoti mokesčius už žemės gelmių išteklius;
- suderinti viešuosius ir privačius interesus, naudojant žemės gelmių išteklius;
- vykdyti teritorijų planavimo darbus, kad valstybei būtų užtikrintas priėjimas prie jai priklausančių žemės išteklių, pasibaigus gavybai rekultivuoti pažeistas teritorijas, aprūpinti šiuos darbus finansiniais ištekliais;
- panaudoti nenaudojamų ar menkai naudojamų naudingųjų iškasenų ekonominį potencialą ir taip sumažinti statybinių medžiagų importą bei padidinti jų eksportą, kurti Lietuvoje naujas darbo vietas;
- suderinti naudingųjų iškasenų gavybą su aplinkos apsauga.

Audito metu nustatyta, kad Lietuvos geriamojo požeminio vandens ištekliai, kurių apsauga priskiriama prie svarbiausių nacionalinio saugumo užtikrinimo priemonių, naudojami nesilaikant aplinkos apsaugos ir visuomenės sveikatos apsaugos reikalavimų, taip pat nesudarytos sąlygos, kurios užtikrintų nenaudojamų požeminio vandens telkinių apsaugą. Taigi kyla rizika, kad požeminio vandens ištekliai gali būti užteršti ir prarasti. Susidariusios situacijos pagrindinės priežastys – šalyje nevykdomos teisės aktų nuostatos, reikalaujančios, kad vanduo vartotojams būtų teikiamas tik iš aprobuotų telkinių, kad visos vandenvietės būtų saugomos nuo taršos prie jų įsteigtomis sanitarinės apsaugos zonomis, kad visi perspektyvūs telkiniai būtų apsaugoti nuo taršos įteisintomis aplinkos apsaugos zonomis. Audito metu vandens ištekliai buvo aprobuoti tik 170

vandenviečių iš 1996 eksploatuojamų Lietuvoje (t. y. 8,5 proc.), o įsteigtos tik 4 sanitarinės apsaugos zonos. Taršos riziką didina ir nepakankama požeminio vandens monitoringo apimtis, nebaigti potencialių jo taršos šaltinių inventorizavimo darbai, tarpusavyje nesuderinti teisės aktai ir kiti norminiai dokumentai, reglamentuojantys žemės gelmių naudojimą.

Audito metu nustatyta, kad žemės gelmių naudojimo kontrolė, kuri turi užtikrinti žemės gelmių efektyvų panaudojimą ir apsaugą nuo taršos, ne visuomet efektyvi dėl kontrolės darbų valdymo, koordinavimo ir priežiūros trūkumų, taip pat dėl neoptimalaus kontrolės funkcijų padalijimo tarp kontroliuojančių institucijų. Dalis funkcijų pavesta institucijoms, neturinčioms kompetencijos jas vykdyti, o turinčioms tokią kompetenciją nesuteikiami reikalingi įgaliojimai ir išteklių. Neigiamos įtakos kontrolės proceso efektyvumui turi ir tai, kad LGT nėra institucija, tiesiogiai išduodanti teritorijų planavimo darbų projektavimo sąlygas, kontrolės sistema neveikia šiame viename iš pirmųjų, tačiau svarbiausiame, žemės gelmių panaudojimo ir apsaugos organizavimo etape. Audito metu nustatyta, kad kontrolės sistemos neefektyvumo priežastis yra ir nepakankamas dėmesys pažeidimų prevencijai bei kontroliuojančių institucijų informacinis aprūpinimas.

Audito ataskaitoje pateiktos rekomendacijos, kaip pagerinti žemės gelmių išteklių naudojimą: parengti strategiją, pataisyti kai kuriuos šią sritį reglamentuojančius teisės aktus, suteikti LGT papildomų įgaliojimų planuojant teritorijas ir steigiant saugomas teritorijas, racionaliau paskirstyti funkcijas tarp kontroliuojančių institucijų, sustiprinti vykdomos kontrolės priežiūrą ir pagerinti informacinį aprūpinimą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija, Aplinkos ministerija kartu su Geologijos tarnyba prie Aplinkos ministerijos parengė rekomendacijų įgyvendinimo priemonių planą.